

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk politisk anknytning

JOHAN FRITZELL

Barnfamiljernas försörjningsbörda – replik till Bengt Assarsson

I *Ekonomisk Debatt* (nr 1/86) hävdar Bengt Assarsson att barnfamiljernas försörjningsbörda är kraftigt överskattad och att barnfamiljerna har en konsumtionsstandard som överstiger sammanboende barnlösa hushåll med i genomsnitt 22 procent, (Assarsson [1986]). Som en följd härav finner han också att barnbidrag från fördelningssynpunkt är ofördelaktigt i jämförelse med livsmedelssubventioner och bostadssubventioner. Assarsson menar också att hans analys påvisar att inkomstfördelningen har blivit mer ojämn mellan 1969 och 1978. Resultaten går stick i stäv mot vad som tidigare framkommit. Jag kommer här att dels ta upp några centrala invändningar mot analysen, dels redovisa en simulering där effekterna av en omfördelning från livsmedelssubventioner och bostadsbidrag till ökade barnbidrag analyseras.¹

Hur har då Assarsson gått tillväga i den redovisade analysen? Han efterlyser i sin

artikel ett helhetsperspektiv när fördelningsspolitiken analyseras och eftersträvar ett inkomstbegrepp som i möjligaste mån undviker kompenserande olikheter, dvs att en låg inkomst vägs upp av en icke registrerad komponent i välfärden.² Detta leder honom till att använda hushållens totala utgifter som inkomstmått. Från hushållens totala utgifter, och utgifter för olika varugrupper, beräknas också de ekvivalensskalor som han senare använder i analysen. Med ekvivalensskala menas kortfattat ett mått som den registrerade inkomsten divideras med för att få bättre jämförbarhet mellan hushåll av olika storlekar. Av praktiska skäl beräknas dock ekvivalensskalorna utifrån de norska hushållsbudgetundersökningarna. Fördelen med den använda metoden sägs vara att ekvivalensskalorna härmed, med hjälp av

JOHAN FRITZELL är sociolog och verksam vid Institutet för social forskning vid Stockholms universitet. Hans avhandling avser att behandla välfärdsstatens omfördelningseffekter.

¹ Den simulering som behandlas i artikeln återfinns i en rapport om barnfamiljernas levnadsnivå som bygger på levnadsnivåmaterialet (se Fritzell [1985]).

² Att söka ett helhetsperspektiv i den fördelningsspolitiska debatten och forskningen är självfallet eftersträvaransvärt. Däremot finner jag kritiken mot Brita Schwarz studie (Hedestierna & Schwarz [1983], Schwarz [1984]) i detta sammanhang irrelevant. Denna studie behandlar primärt fördelningseffekter av olika barnomsorgsval, dvs fördelningen inom kategorin barnfamiljer.

Figur 1 Viktning av inkomstenhet och val av analysenhet.

		Analysenhet	
		Hushåll	Person
Inkomstenhet (vikt)	per hushåll	1	4
	per person	2	5
	per konsumtionsenhet	3	6

Bartens kostnadsfunktion och ekonomisk teori om konsumentens beteende, dels kan beräknas såväl specifikt (för olika varugrupper) som allmänt, dels får en teoretisk grund.

Hushållen, antas maximera sin nytta givet budgetrestriktionen. Metoden innebär att hänsyn tas till att konsumtionsmönstret är annorlunda för barnfamiljer än för hushåll utan barn. För vissa varugrupper antas hushåll med barn därmed ha lägre behov. I denna analys gäller detta för tre av sju varugrupper.

Två separata problem

Att använda sig av ekvivalensskalor vid inkomstfördelningsstudier är självfallet tilltalande då detta ökar möjligheterna att jämföra hushåll, eller individer ingående i hushåll, med olika storlek och sammansättning. Vid inkomstfördelningsstudier är val av analysenhet och inkomstenhet (viktproblemet) två centrala frågor. Att detta är två separata problem förbises dock ofta. De alternativ som denna tudelning ger upphov till redovisas i *Figur 1*. I cell 3, som Assarsson använder, och i cell

6 används alltså ekvivalensskalor i någon form för att dels ta hänsyn till hushållets försörjningsbörd, dels ta hänsyn till "skalfördelar". Frank Cowell [1984] har bland andra (se även Danzinger & Tausig [1979]) argumenterat för att cell 6 är ett optimalt val.

Att ta hänsyn till hushållsstorlek, förefaller självklart men görs påfallande sällan i inkomstfördelningsstudier. Att använda sig av hushållsinkomst per capita förefaller suboptimalt då detta innebär att inget hänsynstagande görs till "skalfördelar". Däremot är det vanligt att cell 3 används och anses som det optimala, vilket även görs av Assarsson "... vid fördelningsstudier är det mycket bättre med hushåll som analysenhet." (Assarsson [1985:16]). Detta beror sannolikt på att han inte skiljer på analysenheten och inkomstenheten. Endast i cell 6 kan varje individ få samma betydelse. Att varje individs sociala välfärd bör vara lika mycket värd och inte bestämmas av hushållets sammansättning och storlek, leder till att cell 6 blir ett optimalt val.

Att de ekvivalensskalor som Assarsson redovisar är mycket lägre än andra skalor (vare sig dessa bygger på existensminimi-

normen, OECDs rekommendationer, konsumentverkets beräkningar eller SOFT-normen) behöver självklart inte innebära att de är felaktiga. Assarsson har dock stora standardfel i sina skattningar, men menar att hans ekvivalensskalor överrensstämmer väl med tre olika studier där allmänna ekvivalensskalor beräknats. Den ena av dem har dock en helt annan metodik där individerna själva får bedöma sin välfärd (Kapteyn & van Praag [1976]). Med tanke på den samvariation mellan anspråksnivå och inkomst som kan tänkas föreligga är denna studies resultat dock tvivelaktiga. Vi får med Sten Johanssons ord ett mått på den "fatigtas fördragsamhet liksom den rikes missnöje" (Johansson [1979]). Individens tillfredsställelse behöver ju inte överensstämma med den objektiva situationen. I den andra studien som Assarsson hänvisar till påpekar Nicholson [1976] vikten av att hålla ålder under kontroll. Denne tycks ej heller lika säker på vad som är det bästa tillvägagångssättet vid estimering av ekvivalensskalor. Vid studier om fördelningen av inkomster tycks han närmast förespråka en relativt grovt estimerad skala, där hänsyn tas till barnens ålder. Den tredje analysen är Muellbauers [1977]. I denna studie hävdas dock att "de skalor som Bartens modell ger upphov till framstår för mig som osannolikt låga" [1977:471].

Det finns också andra exempel, med samma metodik, till vilka inga hänvisningar ges. Van Der Gaag & Smolensky [1982] har i en studie kommit fram till en del häpnadsväckande resultat. Deras studie tar inte enbart hänsyn till antalet barn utan också till barnens ålder, hushållsföreståndarens ålder och kön (vid en vuxen i hushållet). Om ekvivalensskalorna beräknas på detta sätt blir resultatet att barnens och hushållsföreståndarens ålder samt kön betyder mer för värdet på ekvivalensskalan än familjestorleken, dvs det torde om man accepterar denna metod vara tveksamt att exempelvis ha skalan 1 för alla hushåll utan barn. Pensionärernas ekvivalensskala torde, om ålder ingår som demografisk variabel, vara avsevärt lägre, än ett. Van Der Gaag & Smolensky kom-

mer i sin analys fram till, bland annat, följande märkliga scenario: Ett sammanboende hushåll i åldern 35-54 utan barn har ekvivalensskalan 84.³ Ett sammanboende hushåll i samma ålder med ett barn (0-6 år) har ekvivalensskalan 83! Försörjningsbördan minskar alltså för ett hushåll som får ett barn. Att fertiliteten i västländerna understundom anses som ett problem förefaller utifrån detta resultat mycket märkligt.

Detta leder över till den huvudsakliga frågan. Är det överhuvudtaget lämpligt att beräkna ekvivalensskalor på det sätt som här sker, när vi avser att studera en fördelning av inkomsterna? Tillvägagångssättet innebär ju att vi tar hänsyn till hur hushållen anpassar sig efter rådande verklighet (inkomster). Förvisso ändrar ett hushåll med barn sitt konsumtionsmönster.

Ett fiktivt exempel är måhända på sin plats. Antag att en nation beskattar hushållen efter antal barn på så vis att ju fler barn desto högre skatt (eller alternativt lägre inkomst). Om man utifrån hushållens utgifter beräknar ekvivalensskalor får dessa med all sannolikhet en negativ korrelation med antal barn. Kan vi utifrån det hävda att försörjningsbördan minskar med hushållets storlek?

Den andra slutsatsen Assarsson drar är en direkt följd av resultaten av den beräknade konsumtionsstandard. Då barnfamiljerna har en konsumtionsstandard som vida överstiger de barnlösa hushållen är givetvis barnbidrag ett mycket dåligt fördelningsinstrument.⁴

Assarssons resultat om den över tid tilltagande ojämlikheten i fördelningen strider bland annat mot den bild som erhållits från levnadsnivåundersökningarna (se Åberg, Selén & Tham [1984]). Assarssons resultat tycks främst förklaras av att han av någon anledning uteslutit pensionärer-

³ Ett hushåll med två vuxna i åldern 35-54 år med två barn, 12-17 resp. 6-11 år, är åsatt värdet 100 på ekvivalensskalan.

⁴ I en annan studie där Assarsson medverkat påpekas dock att subventioner från fördelningssynpunkt är mycket ineffektiva (Söderström [1984]).

Tabell 1 Ekonomisk bärkraft (konsumtionsutrymme per konsumtionsenhet) efter simuleringen samt förändring i förhållande till faktiska värden 1980. Tusental kronor.

Civilstånd	Antal barn	Faktiska värden	Enhetligt barnstöd*	Förändring
Ensamstående	0	16.8	15.8	-1.0
	1	13.1	14.0	+0.9
	2 eller fler	9.6	12.3	+2.7
Sammanboende	0	24.8	23.9	-0.9
	1	19.4	19.8	+0.4
	2	14.7	16.0	+1.3
	3 eller fler	7.7	9.1	+1.4

Anm. Konsumtionsutrymmet per konsumtionsenhet har beräknats som hushållets disponibla inkomst minskat med "nodvandig konsumtion" dividerat med konsumtionsenheterna. Se vidare not 5.

*=Borttagande av a) livsmedelssubventioner b) bostadsbidrag för hushåll utan barn och för sammanboende hushåll med barn (exklusive pensionärerna). Motsvarande höjning av de allmänna barnbidragen.

na i 1969 års hushållsbudgetundersökning men har dem med i 1978 års. Oavsett om pensionärerna bör ingå eller ej bör givetvis samma urvalsprincip gälla vid de bägge åren. Over tid jämförelsen har därför, såvitt jag kan bedöma, ingen som helst relevans.

Fasta ekvivalensskalor

Ett alternativt sätt att jämföra konsumtionsstandarden mellan olika typer av hushåll är som tidigare nämnts att använda sig av mer fasta ekvivalensskalor. Detta innebär att man inte tar hänsyn till den anpassning av konsumtionen som hushåll i olika faser av livsrytten uppvisar. Två vuxna får därmed i grunden samma ekvivalensskala oavsett antal barn, medan ett tillägg görs för varje barn. I analysen nedan används konsumtionsenheter/ekvivalensskalor som bygger på "SOFT-normen", vilket innebär att hänsyn tas till barnens ålder. Som vi tidigare sett är detta något vars vikt påpekats av flera av dem till vilka Assarsson hänvisar. Analysen innefattar inte pensionärerna. Någon heltäckande bild av inkomstfördelningen i Sverige ges härmed inte utan jämförel-

sen görs mellan hushåll med olika antal barn, där hushållsförståndaren är mellan 20-65 år. Med hjälp av levnadsnivåmaterialet utfördes några simuleringar varav en redovisas nedan.

Fyra förändringar av de nuvarande stödformerna utfördes i simuleringsmodellen:

1. Borttagande av livsmedelssubventionerna för året i fråga (1980).
2. Borttagande av bostadsbidragen för hushåll utan barn, dock exkluderande pensionärerna.
3. Borttagande av bostadsbidragen för sammanboende hushåll med barn.
4. De i modellen frigjorda medlen fördelades istället som ett allmänt barnbidrag. Detta innebar för 1980 en höjning av barnbidraget med cirka 127 procent.

Beräkningarna här påminner om de som gjordes av Wahlström [1983]. Skillnaden här är främst att Wahlströms simuleringar inte omfattade de kommunala bostadsbidragen. I Tabell 1 redovisas dels det ge-

Tabell 2 Andel barnhushåll som saknar konsumtionsutrymme efter simulering samt förändring i förhållande till faktisk andel 1980. Procent.

Civilstånd	Antal barn	Faktisk andel	Enhetligt barnstöd*	Förändring
Ensamstående	1	7.3	8.6	+1.3
	2 eller fler	13.5	9.5	-4.0
Sammanboende	1	5.7	6.4	+0.7
	2	6.5	7.2	+0.7
	3 eller fler	18.2	17.0	-1.2

Anm. Att sakna konsumtionsutrymme innebar att ett hushålls disponibla inkomst ej överstiger "nödvändig konsumtion". Se vidare not 5.

* = Borttagande av a) livsmedelssubventioner b) bostadsbidrag för hushåll utan barn och för sammanboende hushåll med barn (exklusive pensionarerna). Motsvarande höjning av de allmänna barnbidragen.

nomsnittliga konsumtionsutrymmet⁵, dels hur detta förändras för olika hushåll fördelade efter civilstånd och antal barn. Eftersom simuleringen till en del innebär en transferering från barnlösa hushåll till barnfamiljerna är det inte så förvånande att det genomsnittliga konsumtionsutrymmet förbättras för alla kategorier barnhushåll. Främst förbättras situationen för ensamstående barnhushåll, som ju får behålla bostadsbidragen men också får del av barnbidragshöjningen, samt för flerbarnsfamiljerna. Dessa grupper var också de som genomsnittligt hade det lägsta konsumtionsutrymmet.

Ett av simuleringens syften var att studera effekterna av att byta ut ett inkomstprövat (selektivt) bidrag mot ett generellt bidrag. Det innebär samtidigt att det fanns anledning att vänta sig att andelen utan konsumtionsutrymme utöver nödvändig konsumtion skulle stiga.

I Tabell 2 redovisas hur andelen utan konsumtionsutrymme bland barnfamiljerna förändrades i jämförelse till de faktiska förhållandena. Av detta framgår att flerbarnsfamiljerna, den mest utsatta kategorin, minskar sin andel. Däremot ökar andelen något för sammanboende med ett och två barn. Att andelen utan konsumtionsutrymme ökar för ensamstående hushåll med ett barn tycks märkligt. Den-

na grupp har ju endast fått något ökade livsmedelskostnader men också ett kraftigt ökat barnbidrag. Detta beror på en mindre kategori ensamstående med barn i åldrarna 17-20 år.

Denna analys är givetvis inte fullständig eller utan invändning. Bl a antagandet om att hushållen inte förändrar sina konsumtionsvanor är tveksamt. En mindre underskattning av konsumtionsutrymmet för flerbarnsfamiljer i höga inkomstklasser är genom de fasta konsumtionsenheterna också trolig. Analysen har vidare inte beräknat de fördelar ett mer generellt stöd har. Marginaleffekterna för barnfamiljerna minskar, kontrollapparaten och administrationskostnaderna minskar m m.

Trots dessa brister menar jag att beräkningarna har en mer solid grund än Assarssons, främst beroende på det förhållningssätt han intar till hushållens anpassning vid ett tillkommande barn, men ock-

5 Konsumtionsutrymmet per konsumtionsenhet är kortfattad definierat på följande sätt: Hushållets disponibla inkomst - "nödvändig konsumtion" (basbeloppsanknutet med hänsyn till konsumtionsenheterna + den lägsta av faktisk bostadskostnad och bostadskostnad enligt norm) dividerat med antalet konsumtionsenheter. För utförlig beskrivning av tillvägagångssättet, se Fritzell [1985].

så beroende på det otillräckliga antalet variabler som han bygger sin ekvivalensskala på.

Bärkraften sjunker med antalet barn

Sammanfattningsvis visar min studie att den ekonomiska bärkraften sjunker med antalet barn. Skillnaderna mellan de två ytterligheterna, sammanboende utan barn och sammanboende med tre eller fler barn, kan betecknas som mycket stora. Den redovisade simuleringen pekar på att den omfördelning av stödet till barnfamiljerna som analyserats i genomsnitt skulle innebära störst förbättringar för de mest utsatta hushållstyperna. Slutligen bör det nämnas att barnfamiljerna enligt den nämnda undersökningen på många andra områden av välfärden har en god levnadsnivå. Men så länge det är den ekonomiska bärkraften eller konsumtionsstandarden som diskuteras finns det all anledning att vidhålla främst flerbarnsfamiljernas utsatta läge.

Referenser

- Assarsson, B. [1986], "Barnfamiljernas ekonomi". *Ekonomisk Debatt*, Årg 14, nr 1.
- Assarsson, B. [1985], "Prices and Income Distribution". Meddelande 98, Nationalekonomiska Institutionen, Lunds Universitet.
- Cowell, F A, [1984], "The Structure of American Income Inequality". *The Review of Income and Wealth*, Vol 30, nr 3.
- Danzinger, S & Taussig, M, [1979], "The Income Unit and the Anatomy of Income Distribution". *The Review of Income and Wealth*, Vol 25, nr 1.
- Fritzell, J, [1985], "Barnfamiljernas levnadsnivå". Rapport nr 11 från 1981 års levnadsnivåundersökning. Institutet för social forskning, Stockholm.
- van der Gaag, J & Smolensky, E, [1982], "True Household Equivalence Scales and Characteristics of the Poor in the United States". *The Review of Income and Wealth*, Vol 28, nr 1.
- Hedestierna, A & Schwars, B, [1983], "Fördelningseffekter av kommunal barnomsorg". Rapport till ESO. Ds Fi 1983:30.
- Johansson, S, [1979], "Mot en teori för social rapportering". Institutet för social forskning, Stockholm.
- Kapteyn, A & van Praag, B M S, [1976], "A New Approach to the Construction of Family Equivalence Scales". *European Economic Review*, Vol 7, May.
- Muellbauer, J, [1977], "Testing the Barten Model of Household Composition Effects and the Cost of Children". *The Economic Journal*, vol 87, September.
- Nicholson, J, [1976], "Appraisal of Different Methods of Estimating Equivalence Scales and Their Results". *The Review of Income and Wealth*, Vol 22, nr 1.
- Schwarz, B, [1984], "Fördelningsspolitik och barnfamiljernas standard". *Ekonomisk Debatt*, Årg 12, nr 2.
- Söderström, L, [1984], "Är subventioner effektiva?" Rapport till ESO. Ds Fi 1984:8.
- Uusitalo, H, [1985], "Redistribution and Equality in the Welfare State". *European Sociological Review*, Vol 1, nr 2.
- Wahström, S, [1983], "Enhetligt barnstöd?" Rapport till ESO. Ds Fi 1983:6.
- Åberg, R, Selén, J & Tham, H, [1984], "Ekonomiska Resurser". I Erikson, R & Åberg, R, (red), *Välfärd i förändring*, Prisma, Stockholm.